

วิเคราะห์และ สรุปบทเรียนสำหรับผู้บริหาร
การลงพื้นที่ศึกษาผลกระทบต่อสุขภาพจากการทำเหมืองแร่ในพื้นที่จังหวัดเลย
ร่วมกับคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ระหว่างวันที่ 6-7 เมษายน 2554

โดย นางวาทีณี แจ่มใส นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ

จากการที่จังหวัดเลยเป็นพื้นที่ ที่มีแร่หลายชนิด ได้แก่ เหล็ก ทองแดง ทองคำ ถ่านหิน แปะไรต์ แมงกานีส พลวง สังกะสี ฟอสเฟต เป็นต้น ดังนั้นพื้นที่ประมาณ ร้อยละ 7 จึงเริ่มมีการพัฒนาอุตสาหกรรมเหมืองแร่ ผลจากการเปิดทำเหมืองแร่ทองคำของบริษัททุ่งคำจำกัดตั้งแต่ปี 2549 ทำให้เกิดปัญหาผลกระทบต่อด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียง อาทิเช่น ผลผลิตทางการเกษตรลดลง เกิดการปนเปื้อนของสารไซยาไนด์ในพื้นที่แหล่งน้ำและในร่างกายของประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบ ประกอบกับการไม่เชื่อใจในภาครัฐที่เกี่ยวข้องของชุมชน ในการทำประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม(EIA) การติดตามกำกับตรวจสอบของภาครัฐที่บกพร่อง และการขาดความรับผิดชอบของบริษัท ทำให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งและการไม่ยอมรับของชุมชน ดังนั้นคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ พร้อมด้วย คณะกรรมการชำนาญการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ อาจารย์จากมหาวิทยาลัย นักวิชาการกรมอนามัย กรมควบคุมป้องกันโรค มูลนิธินโยบายสุขภาวะ และกลุ่มรักษำบ้านเกิดจึงได้ออกตรวจติดตามสถานการณ์และรับฟังปัญหาความเดือดร้อนและการดำเนินการของชุมชนเพื่อปกป้องถิ่นฐาน

โดยในวันที่ 6 เมษายน 2554 ภาคเช้า คณะได้ออกเดินทางไปวัดอัมพวัน บ้านห้วยผุก ต.นาดินคำ อ.เมือง จ.เลย ซึ่งมีชาวบ้านและกลุ่มแกนนำมารอบจำนวนมาก จากบทเรียนของอำเภอวังสะพุงในการทำเหมืองแร่ทองคำ ชาวบ้านที่ตำบลนาดินคำ ได้มีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งในการต่อต้านการทำเหมืองทองแดงที่ภูหินเหล็กไฟ จากนั้นได้รื้อออกพื้นที่ไปศึกษาดูงาน ณ ภูหินเหล็กไฟ ที่จะทำเหมืองทองแดง พบว่า พื้นที่โดยรอบและบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่เพาะปลูกและแหล่งอาหารของชุมชน มีการปลูกปาล์ม น้ำมัน ยางพารา ลิ้นจี่ ลำไย ข้าวโพด มันสำปะหลัง ในฤดูฝนจะมีเห็ดขึ้นจำนวนมากที่ชาวบ้านสามารถเก็บมาบริโภคและเหลือไว้ขาย สำหรับเหมืองทองแดงที่ภูหินเหล็กไฟ ดังกล่าว อยู่ระหว่างการขอประทานบัตรเป็นเหมืองทองแดงแห่งแรกในประเทศไทยในนามของบริษัทภูเทพ และอยู่ระหว่างการศึกษา EHIA โดยอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งมีการทำ Public Scoping ในวันที่ 7 เมษายน 2554 ที่โรงแรมเลยพาเลซ จากการฟังเวทีชุมชนก่อนลงพื้นที่พบว่า ประชาชนมีการต่อต้านอย่างมากในการทำเหมืองทองแดง เพราะความไม่ไว้วางใจในทีมงานที่มาทำEHIA ที่มีกรโกหกชาวบ้านเมื่อมาเก็บตัวอย่างน้ำ และชาวบ้านมองว่าเป็นผู้ปกป้องนายทุน ดังนั้นในการทำPublic Scoping ในวันที่ 7 เมษายน 2554 ที่โรงแรมเลยพาเลซ จึงได้รับการต่อต้านอย่างรุนแรงจากประชาชนจนไม่สามารถทำเวทีได้

ในภาคบ่ายวันที่ 6 เมษายน 2554 ได้เดินทางไปอำเภอเชียงคานเพื่อศึกษาสภาพพื้นที่ที่มีการลักลอบทำเหมืองเหล็ก โดยต้องขับรถเข้าไปในพื้นที่ทำนาของชาวบ้าน ลึกเข้าไปจนเกือบถึงเชิงเขา

จากการศึกษาสภาพพื้นที่พบว่า เป็นบริเวณที่อุดมไปด้วยแร่เหล็ก โดยไม่ต้องขุดลงไปในพื้นที่ดิน ก็สามารถพบเห็นแร่เหล็กกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณโดยรอบ จากนั้นไปพบประชาชนที่บ้านอุมุง อ.เชียงคาน และศึกษาดูงานการทำเหมืองแร่เหล็กของบริษัทที.พี.เค.โมนิ่ง ที่บ้านอุมุง พบว่า ประชาชนมีการต่อต้านการทำเหมืองเช่นกันและไม่เชื่อใจในกระบวนการทำEIA มีการออกสำรวจพื้นที่ โดยชุมชนและพบปัญหาผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมจากการทำเหมือง ในขณะที่บริษัทได้กล่าวอ้างว่าทำตามกระบวนการEIA

วันที่ 7 เมษายน 2554 คณะได้เดินทางไปศึกษาดูงานที่บริษัททุ่งคำ ที่ อำเภอวังสะพุง ซึ่งมีการทำเหมืองแร่ทองคำที่ภูทับฟ้า จากการเดินทางไปพบว่าโอกาสในการเข้าบริษัทค่อนข้างยาก ตลอดระยะทางตั้งแต่ถนนที่มีป้ายทางเข้า จะมีเจ้าหน้าที่ถือวิทยุสื่อสารส่งข่าวไปตลอดระยะทาง ผลจากการศึกษาดูงานในด้านสิ่งแวดล้อมพบว่าการสร้างบ่อเก็บกักสารพิษ ซึ่งเป็นของเสียที่มีการปนเปื้อนสารไซยาไนด์ บนที่ราบเชิงภูทับฟ้าและขวางกั้นทางน้ำของห้วยเหล็กซึ่งไหลลงมาจากภูเขา จากการเล่าของชาวบ้านพบว่าในอดีตของลำห้วยเหล็กในฤดูแล้งจะไม่มีน้ำ จะมีเฉพาะในฤดูฝน แต่เมื่อมีการสร้างบ่อเก็บกักสารพิษ พบว่าในห้วยแห่งนี้มีน้ำตลอดปี และเชื่อว่าเกิดจากการรั่วซึมของบ่อเก็บสารพิษ ในภาคบ่ายชาวบ้านได้มีการนำคณะไปตรวจสอบสถานที่ที่มีการรั่วซึม และได้นำเสนอผลการตรวจเลือดหาสารไซยาไนด์ พรอท ตะกั่วของประชาชน 6 หมู่บ้าน 725 คน พบว่า ได้รับไซยาไนด์เกินมาตรฐานร้อยละ 17.1 และเมื่อมีการทำแผนที่เดินดินโดยประชาชนพบว่าในชุมชนที่อยู่ใกล้เหมือง ยังมีอัตราการพบสารไซยาไนด์ ตะกั่ว พรอท ในเลือดมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เหมืองทองคำมีส่วนในการก่อมลพิษแก่ชุมชน แม้ว่าทางผู้ประกอบการเหมืองจะบอกว่าไม่มีการใช้สารพรอท ตะกั่ว แต่ในความเป็นจริงของโลหะธาตุจะไม่อาศัยอยู่อย่างโดดเดี่ยว เมื่อมีการนำโลหะธาตุตัวใดตัวหนึ่งขึ้นมาก็ส่งผลให้มีการปนเปื้อนของโลหะธาตุอื่นๆด้วย ซึ่งแสดงถึงสภาวะการขาดความสมดุลของสิ่งแวดล้อม ที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอย่างรุนแรงในอนาคต ในกรณีนี้ประชาชนเรียกร้องเพื่อปกป้องตนเองจากภัยคุกคามต่อสุขภาพ โดยเห็นว่าการช่วยเหลือจากภาครัฐมีความอ่อนแอ ไม่สามารถเป็นที่พึ่งได้ ดังนั้น ภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรหันมาพิจารณาบทบาทของตนเองได้แล้ว

จากวิเคราะห์สถานการณ์ ในการลงพื้นที่ในการติดตามสภาพปัญหาการทำเหมืองแร่ พบว่า

-หน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจในการพิจารณาอนุญาตประกอบกิจการ อาทิเช่น กรมทรัพยากรธรณีและการเหมืองแร่ อุตุสภกรมจังหวัด ทรัพยากรธรณีและการเหมืองแร่จังหวัด ยังขาดความรับผิดชอบในเรื่องผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงของประชาชน และบางส่วนยังเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้องทำให้การติดตามตรวจสอบ ควบคุมกำกับมีความอ่อนแอ

- หน่วยงานท้องถิ่น ยังไม่มีศักยภาพเพียงพอ ขาดองค์ความรู้ ขาดความตระหนัก ขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในการปกป้องภัยสุขภาพและสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในพื้นที่ และบางส่วนยังเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้องทำให้การติดตามตรวจสอบ ควบคุมกำกับมีความอ่อนแอเช่นกัน
- กระบวนการทำEIA เอื้อประโยชน์แก่บริษัท เพราะผู้ว่าจ้างทำเป็นบริษัท ถ้าทำไม่ผ่าน ก็ไม่จ่ายเงินให้ ดังนั้นกระบวนการทำEIA จึงไม่เป็นกลาง
- การทำเหมืองแร่ ตามกฎหมายระบุว่าต้องมีการทำEHIA แต่ในขณะที่ การพัฒนาระบบ EHIA ในประเทศไทย ไม่ทันกับการพัฒนากิจการ ประกอบกับการว่าจ้างทำEHIA เป็นการว่าจ้างโดยบริษัท ถ้าผู้รับจ้างขาดจริยธรรม ความโปร่งใส อนาคตอาจล่มสลายคล้ายEIA แม้จะมีกระบวนการตรวจสอบต่อโดยผู้เชี่ยวชาญก็ตาม
- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาอนุญาต การติดตามกำกับ ตรวจสอบ กิจการ ในทุกระดับ ต้องมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม มีความโปร่งใส เป็นกลาง ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง
- ปัจจุบันจากการพัฒนาระบบการสื่อสารและเทคโนโลยี การคมนาคม และระบบการศึกษาทำให้ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงระบบข้อมูลข่าวสารมากขึ้น โดยเฉพาะข้อมูลหรือการกระทำใดๆ ที่มากระทบต่อถิ่นที่อยู่อาศัย วิถีของชุมชน การที่ภาครัฐหรือเอกชนบางแห่งคิดว่าจะเข้ามาดำเนินการกระทำในเรื่องใดๆ ก็ได้ ในประเทศไทย โดยไม่สนใจประชาชนเจ้าของพื้นที่ จึงเป็นการกระทำที่ผิดพลาดอย่างมาก อาจได้รับการต่อต้านอย่างรุนแรง ทั้งนี้เนื่องจาก ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ ที่แสดงถึงการขาดความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้ประกอบการและความอ่อนแอในการตรวจสอบ ควบคุมกำกับของภาครัฐ ทำให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง และประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ก็จะเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ดังนั้นเพื่อปกป้องถิ่นฐานของตนเองจึงพบว่าในพื้นที่จังหวัดเลยมีการต่อต้านการทำเหมืองแร่อย่างเข้มแข็ง มีองค์กรรองรับมีการทำงานอย่างเป็นระบบ ในเรื่องนี้เราจะมาโทษประชาชนก็ได้ เนื่องจากความล้มเหลวขององค์กรภาครัฐในการกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพ

นางวาทีณี แจ่มใส

นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ

12 พฤษภาคม 2554